

բիւզանդական շրջանի կրօնական կեանքը ու փոնականութիւնը, սակայն և այնպէս բոլորովին չէին ջնջուած կրօնաւորական միաբանութիւնները: Թ. զարու Com-memoratorium Casis Dei կոչուած պաշտօնական յիշատակարանը արձանագրած է Յովսափատու մէջ կոյսեր, մենակեացներ և մահոտներ: 985ին Մուզատաէսի կը յիշէիք Սելովամի մէջ կային պարտէզներ, այգիներ և եկեղեցիներ, անուպատականներ ու գերեզմաններ, և կը շեշտէ թէ բոլորովին չէ վերջացած կրօնաւորական կեանքը (Guy le Strange, Palestine under the Moslems, էջ 219): Մինչև ժ.Ֆ. զար տեւած է Սելովամի և շրջակայից վանական կեանքը, այնպէս որ նոյն առին ևս պակաս չէին հայ, յոյն և ասորի կրօնաւորներ նոյն տեղւոյն մէջ, ինչպէս որ կը վկայեն յիշատակարանք (Revue Biblique 1919. էջ 493-495): Ուստի կրնանք ըսել թէ այս կողմերու հայ վանականութիւնը, հօրի և սօրի մկրտութիւնը բազմիցս ընդունելէ վերջ, զարձեւ կարողացած է մնալ այս կողմերը, մինչև Խաչակրաց ժամանակ: Ուստի ինձ համար ճիշդ կը թուի երուսաղէմի Ժմկկը. Պատմական հեղինակ Աստուածատուր եպիսկոպոսի սա աղնարկութիւնը թէ (Ա. Հաս. էջ 87) Սելովամի մօտ ընդօրինակուած հայերէն ձեռագիր մը ինքը տեսած է Ս. Յակոբի մատենադարանին մէջ. թէ և չիշատակեր թէ ի՛նչ էր ձեռագիրը և ո՛ր դարուն գրուած, ձեռնհասները կ'անգիտանայ այդ մասին: Այս կերպով ժ.Ֆ. զարը կը փակէ Սելովամի կրօնաւորական կեանքը, ու բայցի աւաղանին ջրոց պարզեւնեւրէն, կը տիրեն հոն ամայութիւն և կրօնական կեանքին բարդուած վիճակի մը մնացորդները:

Այս յօդուածը խմբագրելու առթիւ օգտուած ենք նաև հետեւեալներէն.

1. Diet. Biblique, Vigouroux.

2. Excavation at Jerusalem, 1894-1897.

by Bliss and Dickie.

ՄԿՐՏԻՉ ԵՊՍ. ԱՂԱՒՆՈՒՆԻ

ԿՐԻՒԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐԸ

Է.

ՍԻՄԷՈՆ Ա. ԶԵԹՈՒՆՅՈՒ

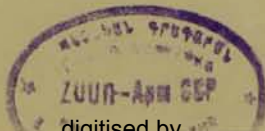
1939 Ապրիլ 7 Էջ. — № 1515

Շատ ցաւալի է որ պատմութեան տեղ պարագութիւն մը կայ մեր առջև: Թերեւս այս պարագութեան զլխաւոր պատճառներէն մէկն է երկրին քաղաքական վիճակը: Կրիկիա կը հեծնէր ձորապետներու բռնակալութեան ներքեւ: Կաթողիկոսներուն կեանքը տառապանք էր պարզապէս. որովհետեւ իրենց կեանքը կախուած էր այդ ձորապետներու քանհանգիստէն: Հարստահարութեան ծանր ճնշումը թեթեւ չհանար՝ կաթողիկոսներ պարտաւոր էին կշտացնել հարստահարիչները մեծ մեծ զոհողութիւններով: Սուլթան Սուլէյման Գամուկի, որ այս միջոցին նրահանց կրիկիոյ շրջանակն ալ և վերածեց զայն Սամանեան կայսրութեան մէկ նահանգին (Ազգապատմ., էջ 2259), բարեփոխեց կրիկիոյ քաղաքական վիճակը, բայց չմեղմացաւ կրիկիոյ կաթողիկոսներուն տառապանքը, որոնք միշտ ենթարկուած մնացին ձորապետներու հարստահարութեանց մինչև Աջպահաններու շրջանը, և միայն ժթրդ զարուն սկիզբն է որ ընթացիկութեան ձորապետութիւնը Սիւրի լեռներուն մէջ, իօզանսողութեան ընթացքով:

Պատմական տեղեկութիւններու համար առայժմ ստիպուած ենք դռնաւ ինչ ինչ յիշատակարաններով: Ասոց առաջինն է Սոսի Մաւսոցը(*), որու դատարկ մասերուն վրայ կրիկիոյ կաթողիկոսներէն սմանք ստորութիւն բրած են իրենց ձեռքով արձանագրել իրենց զահակալութեան թուականները կամ ուրիշներ արձանագրած են զանոնք օրը օրին: Իսկ միւսներն են ձեռագրական յիշատակարաններ, որոնց մէջ կը յիշուին ժամանակակից կաթողիկոսներու անունները:

Այդպիսի յիշատակարանները յառաջ կը բերենք նոյնութեամբ, իրենց սղուած և աղճատ ձևին մէջ, առանց հպելու նոյն իսկ քերականական աղաղակոյ սխալներու: Ասոնք շատ պերահափօս են իրենց հայերէնով և ցոյց կուտան իրենց հեղինակներուն կարողութեան չափը:

(*) Այս Մաւսոցը, որ կը բովանդակէ եպիսկոպոսական եւ կարողիկոսական ձեռնադրութեանց, ինչպէս նաեւ քաղաւորօրինիկ կանոններ, կը ներկայացնէ Ժ.Պ. դարու կրիկեան գշարուեալին գեղեցիկ ճոյսերէն մէկը: Այս Մաւսոցը Սիւրի կարողիկոսարանին ազատաւ սրբութիւններէն մէկն է, որ կը պանուի Վեն. Սահակ Բ. Կարողիկոսին իգլ՝ Հաղպա:

Սիմէոն Ա. ի գահակալութեան արձանագրութիւնը.

— «Նուաստ Սիմէոն Կրկիս. Զէրուցի, նստայ յարոս. հայրապետութեան ի Սիս Բաղամ, ԹՎին Հայոց 22Ը. Ապրիլ է. արմ ԲԾ. Թի »:

Իսկ Զեապարական յիշատակարաններուն առաջինն է.

— «Աձ. արմնէ գլխազուցն Արքայազնն որ եղիւ հող խր եղբարն հոգնի Հրեշտակապետացն. Հողն ի Յամկակի հողին կէսն, առաջի այս վկայից Տէր Սիմիոն կրդոսին. Վարդան երէց, Ալեքան իրէց: — Ես Յովնաննէս յիւրէս որ գրուի(թ)ս գրեցի: 22Ը. Ես Տէր Սիմիոն կրդոս. որ առի եղ մն խաւարան (սր.?) Հրեշտակապետացն: ամեն» (*):

Երկրորդն է Զեապար Աւետարան մը, սեփական Զմէկածագի Յաղթուի գիւղի եկեղեցւոյն, գրուած 22 — 1541ին, Խարտիշարի Ս. Կարապետ վանքին մէջ, Յովսէփ Կարապետ մը ձեռքով, « ի հայրապետութեան Վարդապետացայ Սուրբ Էջմիածնայ տեան Գրիգորիսի, եւ միւս հայրապետութեան Սիսայ Տէր Սիմէոնի» (Թորոս Աղբար, Բ. էջ 364):

Երրորդն է Զեթուհի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ (Հինուած 1847ին) որմին վրայ պաշտօնաւոր արձանագրութիւն մը.

— «Շինեցաւ. սանաւս ի քվին Հյո. ԶՂ. Դ. (=1545) ի հուլիսեան (= հայրապետութեան) Տճ. Սիմէոն կրդոս. (=կարդոյիկոսին), Ի բռնակալութե. Տանկաց Սուլիման Խոնդարիսին, զոր ի ճարձ կարճանեալ էր, նոր նորոգեց ձեռամբ մզեսի Գարեբեդ» (Սիսուան, էջ 537):

Ը.

ՂԱԶԱՐ ԶԵԹՈՒՆՅԻ

1545 — թ. 1547

Սոյո Մաշտոցին մէջ Ղազար կիմ. այսպէս արձանագրած է իր գահակալութեան թուականը.

— «Նուաստ, Ղազար կրկիս. եկրորդ Զէրուցի, նստայ յարոս. հայրապետութե. ի Սիս Բաղամին, որ եմ հաւերգրուողի Սիմէոն կրկիսին, քվին Հայոց 22Ը. Դ. (=1545). յիւրէց վարդապետ ձեռն:

Ահա՛ մեր ձեռք հասած բոլոր տեղեկութիւնը թէ Ղազար՝ Զեթուհի երկրորդ կաթողիկոսն է Կիրիկիոյ Աթոռին վրայ, թէ հօրեղբորորդին է իր նախորդ Սիմէոն կաթողիկոսին: Երկու տարի տեւած է Ղազարին կաթողիկոսութիւնը եւ ըստ Ալիշանի տեղեկութեան, թաղուած է Ֆոնոս (Սիսուան, էջ 537):

Զեթուհի երեք կաթողիկոս տուած է Կիրիկիոյ աթոռին, Սիմէոն Ա., Ղազար եւ Խաչատուր Բ.

(*) Զեապար ԳԱՆԶԱՐԱՆԵ մը, նուիրուած Ա. Յակոբի Մասեմարութեան, Հայկեցի Առաջնորդական Փախանոց հանգուցեալ Տ. Յարութիւն Քնյ. Եսպետանի կողմէն, եւ դեռ չէ մտած Մասեմարութեան քննարկութեան մէջ: Գանձարանս չունի գրչութեան քուակն, բայց նորոգուած է ՌԻԳ — 1605ին, Յովոր արեղայի մը ձեռքով:

(Հմմտ. Սիսուան, էջ 186), վերջինը պիտի տեսնենք քիչ ետքը: Օրմանեան երեք Զեթուհիներուն գրեթէ իրարու հասէ կաթողիկոսանալուն երեւոյթը կ'առէ մեկնել սա ենթադրութեամբ որ իրրե թէ Սեպիք տկարացած ըլլան այս միջոցին եւ ընդհակառակն Զեթուհի գորացած, Կիրիկիոյ մնացորդ հայ իշխաններուն հոն ամբողջ ունեւուն հետեւանքով՝ 1415ին, եւ զիսկ կուտայ թէ Ղազարին յաջորդը, Թորոս Ա.՝ Սեպիք ըլլալուն համար բռնադատուեցաւ քաջուհու իր աթոռէն, իսկ անոր յաջորդ Խաչատուր Ա. Զօրիկ, իրրե թէ Զեթուհի ըլլալուն համար կաթողիկոսացաւ Զեթուհիներու պաշտօնաւորութեամբ (Աղապարտում, էջ 2259):

Բաւական սրամիտ մեկնութիւն մըն է ապիկա, բայց ըստ միւր զմուտը է համաձայնեցնել զայն պատմութեան. մաշաւանդ Զօրիկի Զեթուհի ըլլալուն փառք քաղել իր հայրենակիցիներուն պաշտօնաւորութեան, պատմական չի թուիր մեզ. վասն զի Զօրիկի մասին մեզի հասած տեղեկութիւններու մէջ ունի յիշատակութիւն չկայ թէ ան Զեթուհի կոչու ըլլայ. ընդհակառակը Զօրիկ իր արժանիքով կաթողիկոս կոչած է «ընտրութեամբն Առաւոյն», ինչպէս որ պիտի տեսնենք քիչ ետքը:

Թ.

ԹՈՐՈՍ Ա. ՍՍԵՅԻ

1548, Փետր. 12 ԳԾ. — թ. 1550 (?)

Թորոս Ա. կուռած է նաեւ Թեղորոս եւ նոյն իսկ Թոռան, փաղաքական անուն մը, հաւանաբար իր քահանայութենէն մնացած: Թորոս Ա. բնիկ Սեպիք է, Մայսնեց տունէն, նախապէս կանամբի քահանայ, յետոյ շաշտակ, մտած է վանք եւ հեղոհեալ յառաջանալով՝ բարձրացած է մինչեւ կաթողիկոսութիւն:

Թորոս Ա., հետեւելով իր նախորդներու օրինակին, իր իսկ ձեռքով արձանագրած է իր գահակալութեան թուականը Սոյո Մաշտոցին մէջ այսպէս.

— «Ի նուաս ի Թորոս կրկիկոս. (այսպիսի կարմով) Արցի նրասա յարոս. հուլիս. (= հայրապետութեան) ի քրկիս (= քուակնին) Հայոց 22Ը. (=1548) Փետրուի 12. արմ Դ. ՇԵՐԻ» (էջ 136):

Թորոս Ա., ինչպէս կ'երեւի, իր տոհմին ազդեցութեան շնորհիւ յառաջացած է արագօրէն եւ բարձրացած՝ կաթողիկոսական աթոռ, առանց ունենալ այդ բարձրացումին համապատասխանող մասնորոշական արժէքը եւ իր աստիճանին պահանջած պատկառանքը, ինչ որ կը ջայտէ մանրազնայի մը նկարագրութեանն:

Թորոս Ա., ամուսնացած զաւակ մը ունի Մանէս անունով, որ իր առաջին կինը կորսնցնելէ ետքը, երկրորդ անգամ կը պատկուի կոյսի մը հետ, փոխանակ այրիի, իր կաթողի-

կոս հօր արտօնութեամբ, հակառակ տիրող սո-
վորութեան, որուն խիստ պահպանութեան հա-
մար կ'երևի թէ շատ նախանձախնդիր եղած են
ժամանակին. այնպէս որ Զեթունի առաջնորդ
կարապետ վարդապետ (— եպիսկոպոս) կը հա-
մարձակի այդ պատճառով կշտամբել Թորոս կա-
թողիկոսը: Զեթունի առաջնորդին այս համարձա-
կութիւնը ցոյց կուտայ թէ Թորոս Ա. իր գլխին
և ատարհանին մարդը չէր, և ասոր համար կ'են-
թարկուէ եպիսկոպոսի մը կշտամբանքին, ինչ որ
սակի կուտայ նոյն իսկ նուաստացուցիչ զրոյցի
մը, իրբն թէ Թորոսին վեղարն ալ առնուած
ըլլայ: Ամէն պարագայի մէջ, Թորոս կթղ-
կաթողիկոսական ամբողջ և կը քաջուի Լեոնրերդ
(Թիւրքերէն Լմբեր), զոր շինել տուած էր Մեծն
Լեոն: Բերդը ունէր երկու եկեղեցի, Ա. Վասիլ,
(այս միջոցին աւերակ) և Ա. Յովհաննէս: Այս
երկու մասամբ կանգուն էր գեռ ժըրդ զարուն,
և կ'երևի սեփականութիւնը եղած էր Մայսնեց
առնմին, իրեն հօրոյ: Թորոս Ա. Լեոնրերդի մէջ
անցուց իր կեանքին մնացածը, հոն վախճանե-
ցաւ և թաղուեցաւ հոն, Ա. Յովհաննէս եկեղե-
ցոյն հարաւային որսին տակը, և այս եկեղե-
ցոյն նորոգութեան ատեն (1553) ներս առնուե-
ցաւ իր գերեզմանը (Սխում, էջ 534 և 536):

Թորոս Ա. Լեոնրերդ քաջակոյն, ինչպէս
նաեւ մահուան թուականը յայտնի չէ, բայց
յայտնի է որ շատ կարճ եղած է իր կաթողիկո-
սութիւնը: Յաջորդ հատուածին մէջ պիտի աշ-
խատինք ճշգրէ իր մահուան թուականը:

Ժ.

ԽԱՉԱՏԱՌԻ Ա. ՉՈՐԻԿ

1550/1 — ≈ 1560

ձգնազգեսց կաթողիկոս մը եղած է խաչա-
տուր Ա., որուն ամբողջութեան թուականը
չենք գիտեր: Իր վախճանումին թուականն ալ
պիտի չգիտնայինք, եթէ իր յաջորդը, խաչա-
տուր Բ., իր իսկ ձեռքով արձանագրած չ'ըլլար
իր կաթողիկոսութեան թուականը Սոյ Մաշտո-
ցին մէջ, 1560 Փետր. 16, որմէ կը հետեցնենք
թէ Չորիկը վախճանած պիտի ըլլայ, հաւանա-
բար նոյն տարեոյն սկիզբները:

Խաչատուր Ա. թէև ճգնաւոր, բայց ուսեալ,
քաջաքարոյ հոյութեամբ մը եղած է, և հաւա-
նարար իր ճգնաւորի միխտափայտութեամբն է որ
չէ ուզած իր գահակալութեան թուականը ար-
ձանագրել Սոյ Մաշտոցին մէջ, շեղելով իր նա-
խորդներէն օրինակէն:

Օրմանեան, ինչպէս տեսանք վերեւ, կ'են-
թարկէր թէ Չորիկ Զեթունցի եղած պիտի ըլ-
լար, և հետեարք Զեթունցիներու պաշտպա-
նութեամբ գահակալած՝ Թորոս Ա. ը գահազրկե-
ւէ ետքը: Թերեւ այս ենթադրութիւնը հիմնուած

է Զեթունի առաջնորդ կարապետ վրդ. ին Թորո-
սի ուղղած կշտամբանքին վրայ, ինչպէս որ
կանխեցինք զիտով տալ, բայց պատմական ռե-
նշան չկայ որ կարենայ արդարացնել այդ են-
թադրութիւնը:

Յայտնի կ'երևի թէ Թորոս Ա. մէկ կամ երկու
տարիէն աւելի չկրցաւ շարունակել իր պաշտո-
նը և քաջուեցաւ Լեոնրերդ. իր մահն ալ չու-
շացաւ, քանի որ 1553ին, Լեոնրերդի Ա. Յով-
հաննէս եկեղեցւոյն նորոգութեան ատեն իր գե-
րեզմանին ներս առնուիլը պատմական ատու-
թութիւն մըն է, հետեարք, եթէ այնպէս են-
թադրենք որ Թորոս Ա. վախճանած ըլլայ 1550/1,
Չորիկը իրեն յաջորդած պիտի ըլլայ նոյն տա-
րին: Դարանալցին, որ հետաքրքրական բաներ
կը պատմէ Չորիկի մասին, թուական մը կը յի-
շէ, Ռիկ (— 1578), ակնարկելով անոր կաթողի-
կոսութեան, թուական մը սակայն, որ դուրս կը
մնայ թէ՛ Չորիկին անորոշ և թէ՛ իր յաջորդին
կաթողիկոսութեան որոշ և ստոյգ տարիներէն:
Եթէ, իրբն զրչի սխալ, Ռիկն հանենք ինչ, կը
մնայ Ռ. (— 1551), որ բոլորովին կը համապատաս-
խանէ 1550/1 ին, և որը ենթադրարար նշանա-
կեցինք իրբն սկիզբ Չորիկի կաթողիկոսութեան:
Դարանալցիի տուած թուականին վրայ իրաւամբ
կ'ընենք այս սրբագրութիւնը, որովհետեւ թուա-
կաններու ճշգրտութեան կողմէն շատ նախանձա-
խնդիր չէ Դարանալցին իրբն պատմագիրը:

Թորոս Ա. Ի Խաչատուր Ա. Ի թուականնե-
րուն մասին այնչափ առ այժմ:

Դաւով Չորիկի պատմութեան, ասոր միակ
աղբիւրն է Դարանալցին, որ կը նկարագրէ-
զայն, իրբն «այլ մի առաքինի և հեղուքեամբ
ի, անկեր ու անխոժ», կերպարանքով գծուծ,
խարաղնազգեսց, փառքերը ասեցող, և այնքան
խոտակրօն որ Չորիկ կոչած են զինքն: Չորիկ
կամ Չորիկ կը նշանակէ չոր, չորցած, ցուցնիւտ,
անշուշտ իրբն արդիւնք իր ճգնաւորական կեան-
քին: Ասիկա զննորութեամբն Աստուծոյ կաթո-
ղիկոս եղաւ, շատ բարի գործեր կատարեց, քաջ
հովիւի անունը թողուց իր ետեւէն, որովհետեւ
հետիտուն կը չըլէր, կոչելի սեղ չարութիւն կը հագ-
նէր, ևս ռամիկ ժողովուրդին վրայ ահ ձգելու
համար իր եպիսկոպոսներն ու եկեղեցականները
կամ սպասաւորները ձի կը նստեցնէր, իսկ ինքն
իրբն սուրճանդակ անոնց առջեւն կը քալէր
մտրալիկի պէս:

Դարանալցին մէկ կողմէն հիացումի և ծաղ-
րանքի արժանի կը գտնէ Չորիկի կենցաղը, միւս
կողմէն ալ կը զրուստէ զայն, իրբն տիպար խա-
նարհութեան և հեղութեան, և կ'ըսէ թէ ժա-
մանակ մը բոլոր ձայնատաննայց աշխարհը լու-
սաւորեց ու պայծառացուց ան՝ արեւի պէս, իր
անձանձիր չըջագայտութեամբ: Չորիկի կենցաղին
մանրագէտները, կ'ըսէ, մինչև հիմայ կը պատ-
մուին ժողովուրդին մէջ, ակնատեսներու և ա-
նոր հետ չըջողներու կողմէն:

Դարանալցի այդ մանրագէտներէն երկուքը
գրի առած է:

Ա. — Անդամ մը, կը քալէր ան իր սոցաւաւորներուն (հետեորդներուն) առջևէն, ամէնքն ալ ձիերուն վրայ, չքացած գեղեցիկ հագուստներով, երբ կը մօտենան գիւղին, Չորիկ կը վազէ լուր տալու գիւղացիներուն թէ «կաթողիկոս է գալիս»։ Բոլոր գիւղացիք կը փութան հետեւիլ իրեն՝ կաթողիկոսը գիմաւորելու համար, բայց երբ կը մօտենան շքախումբին, չեն ձանշնար կաթողիկոսը, կը չուարին թէ անոնց ո՛ր մէկը ողջունեն և օրհնութիւնը խնդրեն իրրեւ կաթողիկոս. ձիաւորներ մասնանիշ կ'ընեն Չորիկը, խեղճ գիւղացիք աւելի ևս շփոթի կը մատնուին, բայց անոնց գլխաւորներէն մէկը, ձանձրացած այս շփոթութենէն, կը համարձակի իր խօսքը ուղղել շքեղ ձիաւորներուն և կը պատարակէ զանոնք, ըսելով. «Եթէ այն է ձեր մեծաւորը, դուք ի՞նչ էք ուրեմն»։ Աշխարհականի մը այս գիտողութենէն շատ կ'ամչնան անոնք, ոմանք կը զղջան և կը թողուն ձիարօծութիւնը եւ խնէշ հագուստները. ոմանք ալ, իրենց ամօթէն չեն կենար հոն և կը վերադառնան իրենց տեղերը։

Բ. — Դարձեալ ուրիշ գիւղ մը կ'երթայ Չորիկ իր շքախումբով և յառաջ վազելով կը հասնի քահանային տունը, և կ'աւետէ կաթողիկոսին գալը։ Քահանայն բացակայ է առնէն. միայն երէցիկներ և մայր տունն են, որ յանկարծակի կուգան, և կ'սկսին անմիջապէս տուն տեղ շտկել, և ներքնաց (միտակ) մըն ալ աւետարելին կուտան, ըսելով. «Մահտախ, Աստուծոյ սիրուն, քիչ մը օգնէ մեզի, առ ասիկա, դուք տար և թօթուէ փռչին»։ Չորիկ անմիջապէս կը կատարէ շուարած կիներուն խնդիրքը, և յետոյ գիւղացիները ժողովելով կը փութայ կաթողիկոսը գիմաւորելու։ Գիւղացիք կը մօտենան շքա-

խումբին, չեն ձանշնար կաթողիկոսը, կը շփոթին և չեն գիտեր թէ ձիաւորներէն ո՛ր մէկը ողջունեն իրրեւ կաթողիկոս, և երբ այս շփոթեմէն մէջ գիւղ կը հասնին և կը մտնեն քահանային տունը, կը տեսնեն որ այն շքեղ ձիաւորներ, վար իջնելով իրենց ձիերէն, կը ծառայեն Չորիկին, անոր շարուխին խրացքը կը քակեն և կը նստեցնեն զինքը պատուոյ տեղը։ Երէցիկներ և մայրը կը քսովնին՝ հասկնալով որ իրենց միեւեբ թօթուող «մանետի» նայն ինքն կաթողիկոսն է եղեր։

Ստուգիւ չափազանց ձիծաղելի և գրեթէ անհաւատալի կը թուին այս պատմութիւններ առաջին ակնարկով, բայց ատենը պայծառ լոյս մը կը սփռեն ժջրդ դարու եկեղեցականներուն կենցաղին վրայ. եկեղեցականութիւն մը, որ պնճանքի և պաճուհանքի զակատեր է, մօտնալով հոգեւորականի վայել պարզ կենցաղին պայմաններն ու պահանջները և հոգեւոր հովուին պարտաւորութիւնները։ Խստակրօն Չորիկ, ինչպէս կ'երևի, իր եկեղեցականներուն անվայել կենցաղը պատարակել կուտայ զեղջուկներուն, ամէնէն ազգու գտները տալու համար անոնց։

Կաթողիկոսի մը վարչական ու յարաբերական գործերուն պատմութիւնն տեղ, որոնք բացարձակապէս կը պակսին մեզի, ահա շատ հեռաքրքրական պատկեր մը անոր ներքին կիանքէն, անոր հոգեւոր հովուի գործունէութենէն, անոր շարքաշ և ճշնադրեցիկ կենցաղէն, «որոյ յիշատակն օրհնութեամբ կոչցի» (Դր. Գաւառագլի, Ժամանակագրութիւն, էջ 316-318)։

Բ. Ե.

Յ Ա Ռ Ը

Դիշերն ինձի տըրեցուց իմ աղուոր ցաւս բարի,
Քոյրս եր ան շունի պէս հաւատարիմ, օրհի
Ի վեր, ձայնի մը նընամ որ քո հոգիդ կ'օրհի.
Կրակի պէս միշտ որ անգամ մը վառելի վերջ կ'այրի...

Անոր համար ես տունց մտելու ձրագը պրպղում
Բնացի եի. (մտքին միջ ցար կարծես աւելի
Կը խորունկնայ) և ինչպէս խորհրդաւոր հայելի՝
Ես անոր միջ նայեցայ զնկելով սիրքս անհուն...

Զգալի որ իմ եր ան տեկեկ շատ, անուրեղ
Ու սերին իսկ տեղի, հոգւոյս տրիւրը գոցի
Անոր մրտայ ակերին օր մը պապիս քոյսած է...

Եւ իր մտները քիտեղ իմ արժու փրց կը հնչեն,
Երբ տեկն օր քիչ առ քիչ պատմելու շուն կը հիւստի,
Ու քոյս և միշտ իմ խորունկ, իմ աղուոր ցաւս բարի...

Գանիրէ

ԱՐՄԷՆ ԵՐԿԱԹ